

8.4.2010

Dnro 4623/4/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajujoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

HENKILÖÖN KOHDISTUVASTA ETSINNÄSTÄ ON PIDETTÄVÄ PÖYTÄKIRJAA / PROTOKOLL SKA FÖRAS ÖVER KROPPSVISITATION OCH KROPPSBESIKTNING

1 KANTELU

Kantelija arvostelee Satakunnan poliisiviranomaisia häneen kohdistetuissa toimenpiteissä. Kantelija kertoo, että hänet otettiin kiinni epäilystä rattijuopumuksesta. Kantelija kuljetettiin sairaalaan veriko-keeseen ja klinisiin kokeisiin. Tämän jälkeen Kantelija kuljetettiin poliisilaitokselle, jossa hänen käs-
kettiin menemään kyykkyyntä näyttämään peräaukkonsa poliisimiehille, jotka taskulampulla valaisten tarkastivat, ettei Kantelija ollut piilottanut huumausaineita vartalonsa.

[...]

3 RATKAISU

3.1 Selvitysten sisältöä

Poliisilta saadusta selvityksestä ilmenee, että poliisilaitoksen vanhemmat konstaapelit A ja B olivat lauantaina 28.11.2009 klo 04.15 aikaan pysäyttäneet Kantelijan kaupungin keskustassa epäillyn rattijuopumuksen vuoksi. Kantelijalle suoritettiin pysäytyspaikalla puhalluskoe, jonka tulos oli 0.45 mg/l.

Kantelijan käyttäytymisen vuoksi poliisimiehet epäilivät hänen olevan myös muiden päihteiden vaikutuksen alaisena. Johtovalmiudessa olevan komisario C:n määräyksestä Kantelija kuljetettiin veriko-keeseen ja lääkärin klinisiin kokeisiin. Matkalla lääkärin vastaanotolle poliisimiehet havaitsivat, että Kantelija alkoi poliisiauton kuljetustilassa kaksin käsin kaivella housujensa etumusta. Poliisimiehet epäilivät, että Kantelija piilotti jotakin housuihinsa. Sairaalassa verikoe saatiin otetuksi vasta, kun poliisipartio otti hallintaotteen Kantelijasta. Kantelija vastusti myös klinisen kokeen tekemistä eikä lääkäri pystynyt sitä suorittamaan.

Tämän jälkeen Kantelija kuljetettiin poliisilaitokselle, jossa poliisimiehet toimittivat Kantelijalle henki-löntarkastuksen sen toteamiseksi, mitä Kantelijalla oli vaatteissaan tai muutoin yllään. Tarkastuksen aikana Kantelijaa kehoitettiin menemään kyykkyyntä, jotta voitiin todeta, ettei hänen kivespussiansa taakse ole mitään piilotettuna. Tarkastuksen jälkeen Kantelija puki vaatteet ylleen ja hänelle annettiin kutsu kuulusteluun ja hänet päästettiin vapaaksi poliisilaitokselta. Tapahtumasta laadittiin rikosil-moitus epäilystä rattijuopumuksesta ja huumausaineen käyttöririkoksesta.

Poliisin selvityksen mukaan Kantelijalle suoritettu henkilöntarkastus toimitettiin olosuhteisiin nähden erittäin hienotunteisesti ja Kantelijalle selvitettiin syy toimenpiteeseen.

3.2

Kannanotto

Saadun selvityksen mukaan Kantelijaan poliisilaitoksella kohdistuneen toimenpiteen tarkoituksena oli selvittää, oliko hänellä kätkeytyä huumausaineita kehoonsa. Toimenpide suoritettiin siis mahdollisen huumausainerikoksen selvittämiseksi. Kun huumausainetta ei löytynyt, Kantelijan epäiltiin hänen käyttöksensä perusteella syyllistyneen rattijuopumuksen ohella huumausaineen käyttörikokseen. Todetakaan, että keskusrikospoliisin teknisen laboratorion myöhemmin tulleen lausunnon mukaan Kantelijan verestä löytyi alkoholin ohella diatsepaamia ja tetrahydrokannabinolia sekä niiden aineenvaihduntatuotteita.

Pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n mukaan henkilöön kohdistuva etsintä voi olla *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muutoin yllään, taikka *henkilönkatsastus*, joka käsittää katsastettavan ruumiin tarkastamisen, verinäytteen ottamisen tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen. Oikeuskirjallisuudessa on henkilöntarkastukseksi katsottu myös sen tarkastaminen, mitä henkilöllä on vaatteiden ja ihon väliin kätkeytyä. Tyypillinen henkilöntarkastuksen muoto on henkilön taskujen tarkastaminen. Sama koskee naulakkoon ripustettujen vaatteiden tutkimista (kts. Helminen ym. Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 674). Tätä pitemmälle meneviä, lähinnä tarkastettavaan ruumiiseen kohdistuvia etsintätoimenpiteitä on lähtökohtaisesti pidettävä henkilönkatsastuksena.

Poliisin näkemyksen mukaan Kantelijaan kohdistetussa toimenpiteessä on ollut kysymys henkilöntarkastuksesta. Sen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 5 luvun 10 §:ssä. Sen mukaan sille, jota on syytä epäillä

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta,
- 2) lievistä pahoinpitelystä,
- 3) näpistyksestä, lievästä kavalluksesta, lievästä luvottomasta käytöstä, lievästä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, murtovälineen hallussapidosta,
- 4) lievästä vahingonteosta tai
- 5) lievästä petoksesta,

saadaan tehdä henkilöntarkastus takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Muun muassa huumausainerikos on rikos, jota epäiltäessä voidaan tehdä henkilöntarkastus. Henkilöntarkastukseen voi tapauksesta riippuen kuulua myös vaatteiden riisuminen.

Henkilönkatsastus tai muu kuin henkilön päällä oleviin vaatteisiin kohdistuva tarkastus voidaan pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n mukaan suorittaa, jos on todennäköisiä syitä epäillä henkilön syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Jollei epäilyyn ole todennäköisiä syitä, epäilty saadaan katsastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että katsastuksessa saatetaan löytää takavarikoitava taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantava esine tai omaisuus taikka muutoin saada selvitystä rikoksesta.

Näkemykseni mukaan selvityksessä henkilöntarkastukseksi katsottu tarkastustapa Kantelijan nivusiin tai peräaukkoon mahdollisesti kätkeytyjen huumausaineiden löytämiseksi täyttää pikemminkin henkilönkatsastuksen kuin henkilöntarkastuksen määritelmän. Näin ollen on arvioitava, täytyvätkö henkilökatsastuksen suorittamiselle laissa säädetyt edellytykset.

Näkemykseni mukaan Kantelijan syyllistymisestä huumausainerikokseen, jonka tutkimista ajatellen nyt suoritettu toimenpide suoritettiin, ei ole ollut olemassa lain edellyttämää *todennäköisiin syihin* perustuvaa näyttöä. Saadusta selvityksestä ei myöskään käy ilmi seikkoja, joiden perusteella olisi ollut pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n edellyttämin tavoin erittäin päteviä perusteita olettaa, että katsastuksessa olisi saatettu löytää takavarikoitava taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuus-takavarikkoon pantava esine. Mielestäni poliisin tekemä havainto Kantelijan kaivelemisesta housujensa etumusta on niin ylimalkainen, että laissa tarkoitettujen edellytysten voitaisiin katsoa täytyneen.

Lisäksi on huomattava, että henkilönkatsastuksen suorittamisen edellytykset eivät ole kuitenkaan riippuvaiset pelkästään tutkittavan rikoksen rangaistusmaksimista, vaan henkilönkatsastuksessa tulee ottaa huomioon myös kaikkien pakkokeinojen käyttöä ohjaava suhteellisuusperiaate. Tämä tarkoittaa myös sitä, että pakkokeinon käytölle on esitettävä kestävä perusteet asian kokonaisuus-kannalta.

Vaikka poliisin suorittaman etsintätoimenpiteen laatua voidaan varsinkin jälkikäteen arvioituna pitää hyvinkin tulkinvaraisena sekä kritiikille alttiina, selvityksistä ei kuitenkaan yksiselitteisesti ilmene, että Kantelijaan kohdistetuilla etsintätoimenpiteillä olisi ollut tarkoitus suorittaa silmämääräistä tarkastusta "syvälekäyvämpi" tarkastus, jota tuolloin kiistatta olisi tullut pitää henkilönkatsastuksena. Perusoikeutena turvattu henkilökohtainen koskemattomuus edellyttää kuitenkin, että henkilöntarkastusta ja henkilönkatsastusta koskevia säännöksiä tulkitaan mieluummin supistavasti kuin laajentavasti. Toisaalta tässä yhteydessä on niin ikään otettava huomioon pakkokeinolain 7 luvun 1a §:stä ilmenevä suhteellisuusperiaate. Se edellyttää kiinnittämään huomiota pakkokeinon käytöstä seuraavaan henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukseen sekä pakkokeinon suhteuttamista tutkittavaan asiakokonaisuuteen. Todettakoon myös, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Tuomiossaan *Frerot v. Ranska* (12.6.2007) ihmisoikeustuomioistuin piti ymmärrettävänä, että vanki, jonka kehoon kohdistetaan etsintä vastoin hänen tahtoaan, tuntee yksityisyyttään ja arvoaan loukatun varsinkin, jos hän joutuu riisuuntumaan toisen läsnä ollessa ja erityisesti, jos hän joutuu asettumaan nolostuttaviin asentoihin. Tällainen toimenpide saattaa kuitenkin olla hyväksyttävä. Kehoon käyvät etsinnät voivat olla välttämättömiä vankilan ja vangin oman turvallisuuden varmistamiseksi tai järjestyksen säilyttämiseksi ja rikollisuuden estämiseksi. Tarkoitettunkaltaisten etsintöjen täytyy olla välttämättömiä tavoitteidensa saavuttamisen kannalta ja niiden toimittamisen yhteydessä on noudatettava asianmukaista menettelyä siten, että niistä aiheutuva kärsimys ei ylitä sitä, mikä väistämättä sisältyy sellaiseen kohteluun.

Yhteenvetona totean, että näkemykseni mukaan henkilön alastomana kyykkyyn käskeminen sekä hänen nivustensa ja peräaukkonsa tarkastelu mahdollisten sinne kätkeytyjen huumausaineiden löytämiseksi on oikeudellisesti arvioituna lähempänä henkilönkatsastusta kuin -tarkastusta. Mikäli kysymyksessä olisi ollut henkilöntarkastus, olisi tarkastelu tullut rajata vain siihen, mitä tarkastettavalla on yllään, jollaista alastomaksi riisutetun henkilön tarkastelu – kantelussa kerrotulla tavalla taskulampulla tai ilman – ei mielestäni ole. Mielestäni henkilöntarkastuksessa kysymys on lähinnä esimerkiksi tarkastettavan ihon pintapuolisesta tarkastelusta, johon ei kuulu, että kohdehenkilöä käsketään

kyykistymään tai muullakaan verrattavalla tavalla paljastamaan itseään. Rajanveto henkilötarkastuksen ja -katsastuksen välillä on kuitenkin jossain määrin tulkinnanvarainen. Tähän nähden pidän riittävänä, että saatan käsitykseni henkilöön kohdistuvan etsinnän suorittamisesta toimenpiteestä vastanneiden poliisimiesten tietoon.

Henkilöön kohdistuvaan etsintään on pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n mukaan sovellettava saman luvun 7 §:ää, joka edellyttää kotietsinnästä pidettävän pöytäkirjaa. Tämä tarkoittaa sitä, että myös henkilöön kohdistuvasta etsinnästä on pidettävä pöytäkirjaa. Keskussairaalassa suoritetusta verikoikeesta sinänsä laadittiin pöytäkirja henkilönkatsastuksesta, mutta poliisiaseman tapahtumien osalta näin ei menetelty.

Katson, että henkilöön kohdistuneen etsinnän suorittaneet vanhemmat konstaapelit A ja B menettivät poliisiasemalla etsintää toteuttaessaan pakkokeinolain vastaisesti jättäessään laatimatta henkilöön kohdistuvaa etsintää koskevan pöytäkirjan.

4

TOIMENPITEET

Saatan käsitykseni edellä henkilöön kohdistuvan etsinnän suorittamisesta vanhempien konstaapelien A:n ja B:n tietoon. Saatan heidän tietoonsa myös moittivan käsitykseni henkilöön kohdistuvasta etsinnästä pakkokeinolain 5 luvun 12 §:ssä edellytetyn pöytäkirjan laatimatta jättämisestä.

Saatujen selvityksien perusteella vaikuttaa myös siltä, että poliisilaitoksen johto on hyväksynyt poliisimiesten toiminnan kaikin puolin katsoen kantelun olleen aiheeton. Edellä olen kuitenkin todennut poliisimiesten menettelyn antavan aiheita arvosteluun. Tähän nähden katson aiheelliseksi kiinnittää poliisilaitoksen huomiota lausumiini näkökohtiin henkilönkatsastuksesta ja -tarkastuksesta sekä velvollisuudesta laatia henkilöön kohdistuvasta etsinnästä pöytäkirja. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni poliisilaitoksen poliisipäällikölle.

Lisäksi lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi poliisihallitukselle.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aiheita.